

Výřez z tzv. Hüttelovy mapy

Osídlování Krkonoš

První známý údaj o trvalejším osídlení Krkonoš – přesněji jejich jižní strany – pochází ze 12. století, kdy do hor začali přicházet první kolonisté.

Ti se zde snažili hledat převážně nerostné bohatství, s čímž souvisel významný rozvoj hornictví a těžby horských lesů, což dospělo až do jejich obrovské devaluace v 16. a 17. století. Kvůli tomu se následná těžba dřeva musela přesunout jinam (do Orlických hor) a s ní se

přestěhovala i většina horníků a dřevařů. Ti, co v Krkonoších zůstali, se začali živit zemědělstvím, pastvou dobytka a sklízením sena, a to způsobem, jaký znali z alpských zemí, odkud většina z nich pocházela. Díky tomu se začalo utvářet začátkem 17. století budní hospodářství.

Budní hospodářství

V době trvání budního hospodářství člověk pronikal čím dál, tím výš do hor a na vykáčených plochách pásł dobytek a travařil. Z generace na generaci se přitom dědily nejrůznější praktiky, které horalé využívali s cílem optimálního hospodaření na horských loukách.

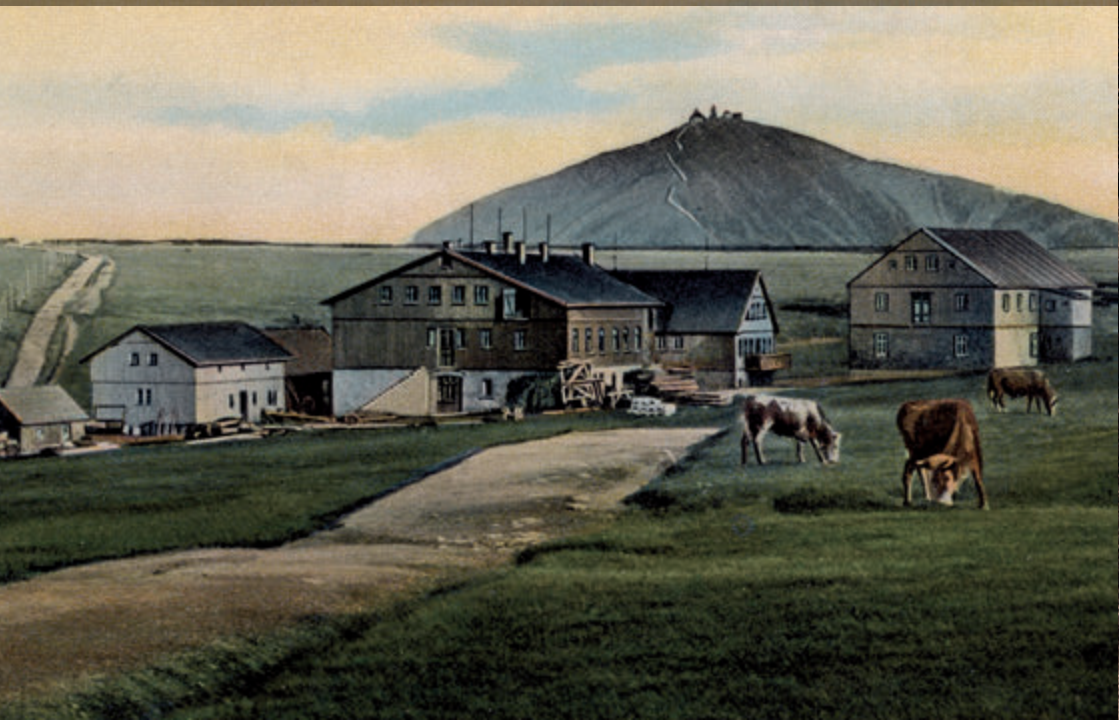
Neměli žádné odborné vzdělání, a přesto dokonale znali vlastnosti svých či pronajatých pozemků. Dobře věděli, kolik kusů dobytka mohou chovat, kde je pást, kde kosit a sklízet seno, jak a čím přihnojovat, která místa vysušit a na která naopak vodu přivést.

Své původní přístřešky přestavovali na sezonně či celoročně obývané boudy. Za nejvýše položenou a zároveň zřejmě i nejstarší boudu vůbec je považovaná

Luční bouda, která byla postavena kolem roku 1623. Následovala Hamplova bouda (dnešní Strzecha Akademicka) a pak postupně boudy na Zadních Rennerovkách, Hřiběcí Boudy, Dvorská bouda, dvorské boudy v Sedmidolí, Rokyenské Dvorské Boudy a Kotelská bouda.

Na přelomu 18. a 19. století bychom mohli napočítat kolem 2 600 bud na obou stranách Krkonoš.

Luční bouda, 1915

Erich Fuchs, Ranní polévka, lept, 1930

Hamplova bouda kolem roku 1840

Horálové si také přivydělávali prodejem domácích produktů, a to především másla a sýrů, mezi speciality patřily tučné kozí sýry a tučné bylinkové sýry z kravského mléka. Aneb prodejem řemeslných výrobků – nejvyhledávanější byly různé figurky, krabičky a fajfky z kosodřeviny a postavy Krakonoše.

Hned po dřevorubectví, pastevečtví a travení se nejvíce lidí živilo zpracováním lnu a tkaním plátna. Rozmachu dosáhl rovněž korálkářství a sklářství.

Dřevění Krakonošové

Počátky letní turistiky

Od konce 16. století můžeme pozorovat „předzačátky“ turistiky, kdy Krkonoše lákaly především výpravy učenců a vědců za účelem poznání hor a sběrače léčivých rostlin. Za první doloženou turistickou výpravu jižní strany Krkonoš považujeme vycházku na vršek Sněžky uskutečněnou trutnovskými měšťany 7. srpna 1577.

V 17. století už lze hovořit o počátcích krkonošské turistiky, která byla spjata zejména se dvěma místy. Prvním z nich byly lázně ve Slezských Teplicích (Cieplice Śląskie) nacházející se na severní straně Krkonoš, které právě v 17. století zažívaly svůj největší úspěch, a druhým místem byl vrchol Sněžky, kde byla v roce 1681 postavena a posléze vysvěcena kaple svatého Vavřince. Díky tomu se Sněžka stala významným poutním místem, jež pravidelně navštěvovalo mnoho věřících (pětkrát do roka se zde také konaly bohoslužby spojené s poutěmi). Mimo to se nejvyšší hora Krkonoš stala oblíbenou pro svoji atraktivní pozici ke sledování východu slunce. Turisté se na takovouto cestu vydávali o den dříve a přespávali na tehdejší Samuelově (později Danielově či Hamplově) boudě – dnešní Strzeše Akademické.

K těmto dvěma nejnavštěvovanějším místům se brzy přidal pramen Labe, který byl roku 1684 vysvěcen královéhradeckým biskupem Janem Kryštofem z Talmberku.

Zásluhou zájmu o výše zmíněná tři místa se Krkonoše staly koncem 17. století kolébkou evropské horské turistiky a Samuelovu boudu můžeme považovat za první budní hospodářství v Krkonoších, kde se hojněji začaly poskytovat turistické služby. Do Krkonoš proudili návštěvníci převážně ze slezské strany hor a snažili

Sněžka kolem roku 1920

se vyhledávat atraktivní přírodní útvary, zvláště pak vodopády na vodních tocích pramenících v horách a stékajících po strmých svazích do slezské kotliny (vodopády Kamiieńczyku a Szklarky), z ostatních přírodních zajímavostí pak především Sněžné jámy nebo skupiny skalních žulových útvarů.

Zmínit bychom také měli dvě významné stezky, spojující slezské a české podhůří. První z nich byla Slezská stezka, zmiňovaná již v 9. století, vedoucí od Jilemnice přes Vrchlábí, Strážné, Výrovku a kolem Luční a Hamplovy boudy do Slezska. Druhá, pozdější, Česká stezka vedla od Vysokého nad Jizerou přes Rokytnici nad Jizerou, Kotel, kolem pramene Labe a Violíku, končila ve Slezsku ve Szklarské Porębě. Obě patřily k obchodním solným stezkám a byly důležitou spojnicí především pro skelné hutě.

Vodopád Kamieńczyku

Svážení dřeva na rohačkách

Počátky zimní turistiky

Zimní turistika se začala rozvíjet později než turistika letní. Příčiny najdeme ve špatné dostupnosti hor a potřebě větší fyzické zdatnosti při pohybu po sněhové pokrývce, ale také ve vyšších cenách za ubytování, stravování a ostatní služby, nehledě na absenci zimního značení a nespočet nebezpečných situací, které zasněžená krajina a mnohdy náhlé změny počasí přinesly.

Kromě toho se lidé v neupraveném sněhovém terénu většinou neobešli bez sněžnic, jejichž využívání opět vyžadovalo poměrně velkou fyzickou připravenost.

V 16. století přinesli rakouští dřevaři do hor saně rohačky. Ty hojně sloužily ještě v minulém století jako dopravní prostředek a využívaly se i pro zábavu turistů. Název dostaly podle prodloužených sanic zatočených do tvaru rohů, kterých se držel řidič, zatáčející či brzdící

– nohama. V případě, že vzpříčení obou dolních končetin pro brzdění nestačilo, mohl pod sanice ještě spustit připravené řetězy. Ovládání saní nebylo vůbec snadné a pro bezpečné sjíždění byla zapotřebí dlouholetá praxe. S nápadem na provozování zážitkových jízd pro turisty přišel Stefan Hübner, majitel Weinhaus in den Grenzbauden – později Hübnerovy boudy – na Pomezniích Boudách. Díky tomu si mnoho horalů přišlo na pěkný přivýdělek.

Rohačkové jízdy se staly populární atrakcí

Vedle rohaček byly oblíbené, především těsně před příchodem lyží, sportovní sáňky. Oproti rohačkám byly cenově dostupnější a lehčí (vážily kolem 8 kg), obvykle se vynášely na zádech a zpravidla na nich sjížděla pouze jedna osoba. Sáňky se staly oblíbenějšími na severní

straně hor, zvláště díky tamním strmějším svahům, na nichž se jezdilo v sáňkařských drahách, vedoucích povětšinou od horských bud.

Nejstarší turisticky využívaná dráha pro sjezd na rohačkách začínala na Pomezních Boudách a vedla v délce osmi kilometrů až do Kowar. Další dráhy vedly od boudy Prince Jindřicha nebo Hamplovy boudy (dnešní Strzechy Akademické) do Karpacze, ze Špindlerovky do Przesieki, z Petrovky do Jagniątkowa a od Nové Slezské boudy do Szklarské Poręby. Na jižní straně hor to pak byly dráhy ze Špindlerovky nebo Petrovky do Špindlerova Mlýna a od Pomezních Bud do Spáleného Mlýna.

Oblibu saní postupně na přelomu 19. a 20. století vystřídal rostoucí zájem o lyžování, který úzce souvisel s rozvojem zimní turistiky.

Špindlerova bouda, 1910

Sněžka - lyžaři na střeše České boudy, Karel, Procházka,
kolorovaný diapozitiv, kol. r. 1920

Kotel Malého Rybníka (Mały Staw) a bouda Samotnia

Rozdělení severní a jižní strany hor

V počátcích osídlování Krkonoš mezi 12.–14. stoletím byla severní (slezská) strana Krkonoš součástí zemí Koruny české. To se však změnilo roku 1742, kdy během slezských válek tuto oblast získalo Prusko.

V roce 1871 se stalo součástí Německého císařství a až do konce druhé světové války můžeme toto území označovat za německé. Po ukončení války získalo území Polsko, které je vlastní až dodnes.

Jižní strana hor byla součástí Českého království, jež patřilo do Svaté říše římské do roku 1806. Od té doby bylo pod Rakouským císařstvím až do roku 1867, kdy vzniklo Rakousko-Uhersko, trvající do konce první světové války. Po jejím ukončení byla založena Československá republika, kterou v roce 1993 vystřídala Česká republika.

Luční bouda s pasoucím se dobytkem

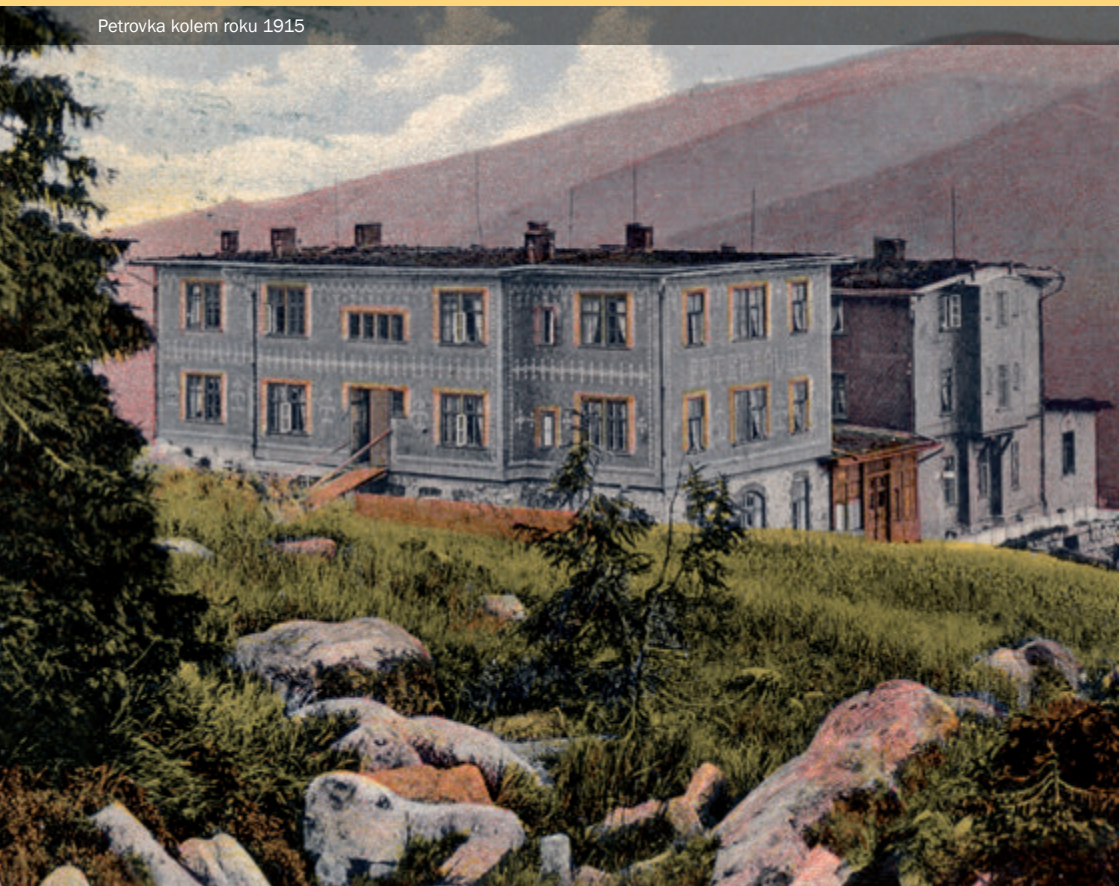
Začínající letní turistika

O turistice jako takové, tedy považované za náplň volného času, můžeme hovořit až od druhé poloviny 18. století, kdy se stala módní záležitostí určenou movitější vrstvě obyvatel a turisté začali hojněji pronikat i do vrcholových partií, které byly do té doby navštěvovány jen zřídka.

Toto období konce 18. století až první poloviny 19. století, kdy rozkvétal romantismus a lidé se přikláněli k nové ideologii podle J. J. Rousseaua – návratu k přírodě – můžeme označit za období romantického putování do hor, kdy se Krkonoše staly nejnavštěvovanějším

pohořím střední Evropy. Do hor přijížděli přírodovědci, studenti, měšťané i umělci. Díky rozvíjejícímu se cestovnímu ruchu se začaly měnit podmínky obživy a zdroje příjmů pro boudaře a obyvatele hor – vedle hospodaření se jimi stala právě turistika. Proto se většina bud, původně

Petrovka kolem roku 1915

poskytujících pouze skromné přístřeší či pohostinství, přestavovala a přizpůsobovala tak, aby dokázala uspokojit potřeby turistů, pocházejících převážně z movitějších vrstev a vyžadujících určitý komfort. Mezi tyto boudy patřily například Petrova, Rennerova, Martinova nebo Luční bouda.

Dostačující komfort jim však dokázaly plně nabídnout až nově postavené boudy, zřízené přímo k tomuto účelu. Mezi první stavby charakteru horských hotelů řadíme boudu U Sněžných jam (postavenou v roce 1825), Labskou boudu (1830), Obří boudu (1847) a další.

Až do poloviny 20. století se turistika nadále více rozvíjela na severní straně Krkonoš. A to důsledkem silnějších turistických tradic, spojených s lázněmi ve Slezských Teplicích a snazší dostupností Krkonoš, díky rozsáhlejší železniční

dopravě. Větší rozkvět turistiky se projevil například v založení Sboru průvodců a nosičů nosítek roku 1817 v Jelení Hoře, který byl první takovou organizací průvodců a pracovníků v turistickém ruchu na světě.

K rozmachu turistiky také napomohly turistické organizace, které vznikly na obou stranách hor, a to současně v roce 1880. Na severní straně Krkonoš byl založen německý spolek Riesengebirgsverein (RGV) a na té jižní vznikla vrchlabská sekce Horského spolku pro Čechy (Gebirgsverein für Böhmen), která se roku 1884 osamostatnila a změnila název na Rakouský krkonošský spolek (Österreichischer Riesengebirgsverein, ÖRV) se sídlem ve Vrchlabí.

Rakouský krkonošský spolek se snažil napomáhat majitelům bud získat oprávnění k provozování pohostinství

Bouda u Sněžných jam, 1907

Riesengebirge

Schneegrubenbaude, 1490 m. ü. M.

Riesengebirge

Rennerbaude, 1400 m ů. M.

Rennerova bouda, 1915

a zavádět do jejich zařízení telefony a lékárničky. Staral se o ceník služeb průvodců, nosičů a dopravců – jelikož představa některých movitějších turistů byla kromě vynesení zavazadel rovněž vynesení jich samotných na speciálních židlích. Dále se pokoušel vyjednávat s dopravními institucemi o zlepšení dopravního spojení mezi Prahou a Krkonošemi. To mělo za důsledek kromě zvýšeného počtu speciálních turistických a lyžařských vlaků také poskytování slev na jízdné (až 50 %) pro členy turistického spolku na vybraných tratích. A také podporoval turistické autobusy, které jezdily už od roku 1909 a spojovaly některá významnější města Krkonoš.

Spolky však do ubytovacích zařízení neinvestovaly, nespadlo to do jejich kompetence. Výjimkou bylo umístění dřevěného pavilonu Maxovka na Rýchorách, který Rakouský krkonošský spolek dostal jako dar, a postavení boudy Prince Jindřicha (Prinz Heinrich Baude) na okraji kotle Wielkého rybníka (stawu) roku 1889.

Snahou obou spolků bylo též odborné studium Krkonoš z hlediska geologického, botanického, zoologického a klimatologického, ale i zkoumání lidových zvyků a obyčejů, pohádek a pověstí i postava Krakonoše. Centrem studia na jižní straně hor bylo muzeum Rakouského krkonošského spolku ve Vrchlabí s odbornou knihovnou a archivem. Spolek rovněž

Bouda Prince Jindřicha, 1915

podpořil řadu vydání reklamních brožur, průvodců a knih s krkonošskou tematikou. V roce 1881 vydal první turistickou mapu Krkonoš a pod redakcí Eduarda Petráka vyšlo první číslo spolkového časopisu *Riesengebirge in Wort und Bild* (*Krkonoše slovem i obrazem*), který však roku 1889 splynul s německým periodikem *Der Wanderer im Riesengebirge* (*Poutník v Krkonoších*) a byl vydáván až do roku 1943. Petrák se stal rovněž autorem prvního knižního průvodce z roku 1888, nové turistické mapy s padesáti vyznačenými turistickými trasami a zasloužil se o barevné označení cest.

České krkonošské obyvatelstvo však postrádalo tak silnou základnu, jakou mělo to německé v Rakouském krkonošském spolku. To změnilo roku 1889 založení druhého mimopražského

Jan Buchar na sklonku 19. století

odboru Klubu českých turistů (KČT) v Jilemnici, jehož hlavní postavou se stal na dlouhá léta Jan Buchar – řídící učitel v Dolních Štěpanicích. Právě on se zasloužil o vytvoření nosného programu, který spolek postupně úspěšně plnil. Jeho úsilím bylo nalákat do Krkonoš turisty z vnitrozemí – především z Prahy – aby se turistika mohla stát pro horské místní obyvatelstvo výrazným ekonomickým přínosem i národnostní posilou. Začala se budovat pozdější Bucharova cesta (z Jilemnice na Benecko, Žalý, Horní Mísečky a později přes Medvědíň na Krkonoš) a projednávat zkvalitnění a zlevnění vlakových spojů zejména s vnitrozemím. Mimo snah o rozvoj ubytovacích zařízení, dopravy, placečných průvodců a nosičů zde bylo také úsilí o rozšíření „turistického průmyslu“

– tedy výrobu různých suvenýrů, vydávání pohlednic a alb s českými texty apod.

Turistika však nebyla peněžním přínosem pouze pro majitele bud. Dobře placeni byli i šikovní průvodci, nosiči a jiní pomocníci či zaměstnanci. Například takový nosič, zásobující horské boudy nebo nesoucí turistická zavazadla či někdy i slečny a paní „turistky“ po horských cestách, si mohl na nejnavštěvovanějších a nejoblíbenějších místech Krkonoš vydělat za den i více než nádeník ve vnitrozemí při sklizni řepy za celý měsíc.

Mezi obyvateli hor či podhůří a turisty však nevládla vždy pohoda a uvolněnost. Můžeme se o tom dočíst například v *Turistickém katechismu* od Jiřího Gutha

Maxova bouda na Rýchorách, 1910

Riesengebirge

Martinovka, 1914

Martinsbaude

z roku 1909: „Bohužel, že dobrých turistů je málo a barbarů mnohem víc.“ Ovšem i někteří venkované se záhy pokoušeli zneužít turistického ruchu a připravili turistům nejednu hořkou chvíli. Například úroveň některých venkovských hospod byla zoufalá. Najdeme o tom řadu dobových svědectví. „Hostince venkovské – nemáme hotely – zejména lesnické, nemohou ovšem vynikati přepychem a nikdo by toho od nich nezádal a neřádá. Ale jako každý sebe prostší člověk, i každá hospoda, pokud není krčmou a neomezují se jenom na nejsprostší druh lidí, požadují návštěvu turistů, má vynikati čistotou. Vejdete-li do tak řečených restaurací malých našich měst, neřku-li do vesnické hospody, najdete často místnost od zimy začouzenou, nevětranou, páchnoucí pivem a i kořalkou a podlahu až běda. Těch podlah zejména. Bývají poplity, poházeny odpadky doutníků, popelem z nich i z dýmek, sirky ohořelé jinam se neházejí než na podlahu, na podlahu házejí se i kosti a nedojedky z jídel čekajícím psům a kočkám, někdy zkrocená kavka nebo jiná zvíř po podlaze se procházející zanechává za sebou stopy dobrého trávení...“ (Guth, nedatováno).

V Bucharově programu sehrála velkou roli také národnostní otázka. Ta směřovala k udržení a nejlépe posílení českých národních pozic (některým doposud z větší části českým obcím hrozilo pod vlivem cíleného zvyšování německého kapitálu odnárodnění – např. Jablonci nad Jizerou či Benecku) a k podpoření českého rázu Krkonoš. Nezřídka se stávalo, že německý majitel boudy, přestože uměl česky, nebyl ochotný reagovat na český vyslovenou objednávku, a že obecně na horách čeština téměř slyšet nebyla. V Krkonoších převládala přirozeně němčina, jelikož původní kolonisté pocházeli převážně z německy mluvících zemí. A když si začali své usedlosti představovat

v boudy a pohostinství, způsobil tuto změnu především příliv německy mluvících turistů ze Slezska. Převládající němčinu ale české obyvatelstvo považovalo za křivdu, neboť Krkonoše patřily geograficky i historicky do Českého království. Důkaz o tom můžeme najít například ve staniční knize z 6. srpna 1917: „Kdo jsi pravým Čechem, neusaď se v Špindlu, padneš vždycky v oběť německému ksindlu, vykroč statně vzhůru, nedbej těžkých zkoušek, v Martinově boudě uvítá tě Hloušek.“ (Otokar Hloušek byl zkušební číšník, pocházející z Nové Paky, od roku 1912 nájemce Martinovy boudy.) Na několika boudách či hostincích, které na svém panství zakládali a vlastnili Harrachové, s češtinou problém většinou nebýval. Mezi tyto boudy spadala právě Martinova bouda, dále Vosecká bouda, Medvědí bouda, Dvoračky a později Labská bouda.

Další důkaz si můžeme přečíst v již zmíněném *Turistickém katechismu*: „Také národnostní rozdíly dokázaly vztahy zkomplikovat a Guthův katechismus tu moudře radí: *Nezrážej národních citů obyvatelstva a nevyzývej. Toto napomenutí platí především Němcům v naší zemi – ale také Čechům v německých krajích Čech. Přes všechnu jednotnost a nedílnost našeho milého království nesmíme se vzhledem ke druhé národnosti domnívat, že v jeho hranicích máme neztenčené právo jednati, jak se nám zlíbí. Tak jako nám není vhod, když naši krajané němečtí hajlují a roztahují se v končinách ryze českých, tak nenazdarujeme a nehejslovaňme my jim pod okny.*“ (Guth, nedatováno)

V tomto období, tedy na konci 19. až začátku 20. století, v čase již zmíněného vypjatého česko-německého nacionalismu, spolu obě etnické skupiny tvrdě soupeřily. Mnohdy to přešlo i do vlasteneckých střetů a rozporů, přičemž téměř

Vosecká bouda, počátek 20. století

každý projev získával politický kontext a nejinak tomu bylo u turistických a sportovních činností.

K plnění Bucharova nosného programu napomohli také Harrachové (převážně Jan Nepomuk hrabě Harrach), a to upravováním horských cest a stezek a roku 1879 otevřením první turistické cesty vedoucí od Labské boudy ke Sněžným jamám. Vybíralo se na ní mýto dva krejčary a byla značená směrovkami v obou jazycích. Hrabě Jan Harrach se později dokonce stal zakládajícím členem jilemnické odboru KČT. Kromě velkorysé peněžní podpory pomohl turistům vybudováním některých atraktivních staveb, jako například kamenné rozhledny na Žalém, ze které je při jasném počasí jeden z nejlepších výhledů v Čechách.

O pár let později byly zbudovány nové cesty: z Pece pod Sněžkou na Obří boudu (1881), z Pece pod Sněžkou přes Výrovku

do Špindlerova Mlýna (1882) a hřebované cesty vedoucí z úbočí Szrenice (Hala Szrenicka) přes Tvarožník, Sněžné jámy

(Śnieżne Kotły), Petrovku, Slezské sedlo (Przełęcz Karkonoska), Polední kámen (Słonecznik), Svorovou horu (Czarna Kopa) do Malé Úpy (1881–86). V průběhu následujících let se stavěly cesty další, především přístupové chodníky k hlavnímu hřebeni.

V roce 1905 byla po třech letech dokončena výstavba cesty přecházející severní svah Sněžky nad Kotlem Łomniczky a nesoucí název Jubilejní cesta (Droga Jubileuszowa). Už v té době výstavba drasticky zasáhla do okolní krajiny, přestože cesta sloužila pouze chodcům (to se změnilo v 60. letech 20. století, kdy byla rozšířena a přestavena na silnici sjízdnou i pro automobily). Po roce 1905 už bylo vybudováno pouze několik málo nových úseků turistických cest.

První lyže

První lyže se v Krkonoších objevily pravděpodobně v roce 1880 a pocházely z Norska. Vlastnit lyže a k tomu na nich jezdit, bylo v té době raritní. Posléze o ně zájem rychle stoupal, a tak se horští truhláři pustili do jejich výroby. První lyže patrně zhotovil truhlář Rößler z Grüntalu (Polubném) v roce 1889, avšak prvenství nelze upřít stolařskému mistru Franci Baudischovi z Mladých Buků, který tato prkna na nohy vyráběl od roku 1891.

V roce 1896 byla založena lyžařská sekce Rakouského lyžařského svazu ve Vrchlabí (Sektion Hohenelbe des Österreichischen Winter-sportvereines), ze které se stal o dva roky později

Spolek německých lyžařů ve Vrchlabí (Verein der Deutschen Skiläufer, Sitz Hohenelbe). Vedle své sportovní a spolkové činnosti také prosazoval a hmotně podporoval lyžování mezi chudou

Zábavy v Krkonoších se jmenuje tento snímek z konce 19. století

Lyžaři, konec 19. století

krkonošskou mládeží – zadarmo opatroval lyže do horských škol (Sedmidolů, Strážné, Volský Důl, Klínové Boudy, Hrnčířské a Rennerovy Boudy). První mistrovský závod, který spolek pořádal v roce 1901, vedl z Hořejšího Vrchlabí na vrcholek Žalého a zpět a přišlo se na něj podívat kolem sedmi set diváků. O rok později byl přidán k závodu ještě skok, konající se v Černém Dole, kde jako odrazové místo posloužilo zasněžené hnojiště.

Na Jilemnicku se lyže začaly objevovat od roku 1892, a to zásluhou Jana Nepomuka hraběte Harracha, který jimi byl okouzlen při své návštěvě Norska. Na jeho příkaz objednala hraběcí lesní správa dva páry lyží (jedny bukové od firmy z Vídně

a druhé jasanové z Dolních Rakous), které byly posléze předány do rukou místních krkonošských řemeslníků s tím, aby se takového ski (jak se lyžím v té době říkalo) pokusili zhotovit. To se jim úspěšně podařilo, čímž položili základ k následně zdařilé domácí výrobě. Místně vyrobené lyže měly jednu obrovskou výhodu – byly mnohem levnější než dovážené kusy. První vyrobené ski posloužily Harrachovu lesnímu personálu, který je hojně využíval v terénu. Téměř současně se ale lyže uchytily také pro sportovní účely.

Co se týká slezské strany hor, je na místě zmínit Oskara Vorwerga, průkopníka, nadšence a vizionáře krkonošského lyžování. Přednášel pro místní obyvatelé (a to i na českém území pro české

Lyže Thonetky – jedny z prvních, které podle lyží od firmy Thonet ve Vídni nechal hrabě Harrach vyrobit pro krkonošské lesníky

1

Lyže noské
firmou Gebrü

ti dodávané

10-248-7

obyvatele), pořádal ukázkové závody ve sjezdu, psal články a také v roce 1893 vydal jednu z vůbec prvních instruktážních příruček o lyžování v Evropě *Das Schneeschuhlaufen (Lyžování)*.

O využívání lyží projevila zájem i německá armáda, která v roce 1893 dostala z ministerstva války pro 5. prapor jelenohorských střelců 12 párů lyží a zavedla povinnou výuka lyžování.

Zimní turistika na přelomu 19. a 20. století
Koncem 19. století již byla řada bud přizpůsobena celoročnímu provozu, čímž poskytovala turistům-lyžařům jedny z nejvýhodnějších nabídek v celé střední Evropě. Důležitá byla instalace zimního tyčového značení na některých z hlavních hřebenových cest v letech 1898–1900. Až poté můžeme říci, že byla zimní turistika v krkonošské krajině na tu dobu poměrně bezpečná.

Hlavním centrem lyžování byla pro české obyvatelstvo na jižní straně hor Jilemnice s činným odborem Klubu českých turistů a hlavním propagátorem turistiky Janem Bucharem, který si uvědomoval důležitost rozvoje letní i zimní turistiky. Mimo jiné prosadil výuku lyžování do školních osnov, podílel se i na vzniku prvního českého samostatného lyžařského klubu, který dostal název Český krkonošský spolek Ski (dodnes fungující pod stejným názvem). Spolek byl založen 15. dubna 1895 a jeho slavný pozdrav „Ať to frčí“ se používá dodnes. Nejvýznamnější činností toho klubu bylo organizování různých závodů, a to i mezinárodních. Mnohdy se vedle běžeckých disciplín pořádal i závodní skok. Zvyšující se obliba lyžování zapříčinila spolupráci spolku s pražským lyžařským klubem, který vznikl rovněž v roce 1895, a předsedal mu Josef Rössler Ořovský. Mimo rozkvet lyžování se v Jilemnici rozvíjela i úspěšná výroba

Malé lyžařky, 20. léta 20. století

Luční bouda, 1915

lyží – právem pak můžeme toto město považovat za kolébku českého lyžování.

Jedním z nejdůležitějších roků pro lyžování se stal rok 1903. Vznikl totiž další – v pořadí již třetí – lyžařský klub, a to sice Český ski klub Vysoké nad Jizerou. To umožnilo založit první národní svaz na světě – Svaz lyžařů v Království českém. Kromě lyžařských spolků, i když v menší míře, vznikaly i spolky jiné, jako třeba Sáňkařský a turistický kroužek v Harrachově v roce 1907, přejmenovaný začátkem roku 1910 na Lyžařský a turistický Bucharův klub. Spolky podnikaly různé výlety a výpravy na vrcholky hor, kde v příslušných boudách mohly zaznamenávat své zážitky a dojmy do

staničních knih. První staniční kniha se nacházela zřejmě na Labské boudě, a to již v roce 1908.

I přesto, že české lyžařské kluby svým členům nemohly poskytovat lepší finanční podmínky, závodníci dosahovali skvělých výsledků. Za nejslavnějšího českého závodníka byl v období před první světovou válkou považován Bohumil Hanč (Český krkonošský spolek Ski Jilemnice), který v roce 1913 se svým přítelem Václavem Vrbatou nešťastně zahynul na hřebenech Krkonoš při závodu na 50 km. Jednou z příčin byla náhlá prudká změna počasí, pro Krkonoše tak typická, kterou staří horalé přepisovali duchovi hor – Krakonošovi.

Start lyžařských závodů ve Vysokém nad Jizerou roku 1904

Na severní straně hor se také zakládaly lyžařské spolky a kluby, prvním z nich byl Schneeschuh Club Windsbraut (Vichřice). Jeho spoluzakladatel Heinrich Adolf sehrál významnou roli v krkonošském lyžování. Tento majitel boudy na Hali Szrenické byl průkopníkem v běžeckém lyžování, skocích na lyžích, majitelem prvního bobu ve Szklarské Porębě a vášnivým fotografem hor. Ve Szklarské Porębě se kromě sjezdového a běžeckého lyžování rozvíjely také skoky na lyžích. Jako první můstek posloužila střecha boudy na Hali Szrenické, tu posléze vystřídaly malé můstky naspané ze sněhu. Začátkem 20. století byly postaveny dva větší dřevěné skokanské můstky, jeden u boudy na Hali Szrenické, druhý pod vodopádem Kamieńczyku. Právě ve Szklarské Porębě se konala koncem roku

1906 první německá lyžařská mistrovství pro běh a skoky na lyžích. Členové klubu Windsbraut mimo jiné spolupracovali s vojáky na vojenském všeobecném lyžařském výcviku, klub také pořádal různé společné výlety a závody se spolky na jižní straně hor. Od roku 1905 se začal věnovat nové disciplíně zimních sportů a to bobům. Nejdříve se jednalo pouze o dvojité sáňky spojené mřížkou, později se ale už začaly vyrábět bobu profesionální. Svoji oblibu si získala i norská sportovní disciplína skijöring nebo schijkjöring, v níž šlo o jízdu lyžaře za koněm. Klub dokonce zveřejňoval informace o počasí a sněhových podmínkách v okolí Hale Szrenické – v té době nejpopulárnějším místě pro lyžování – což na tu dobu bylo poměrně pokrokové.

Meziválečná léta

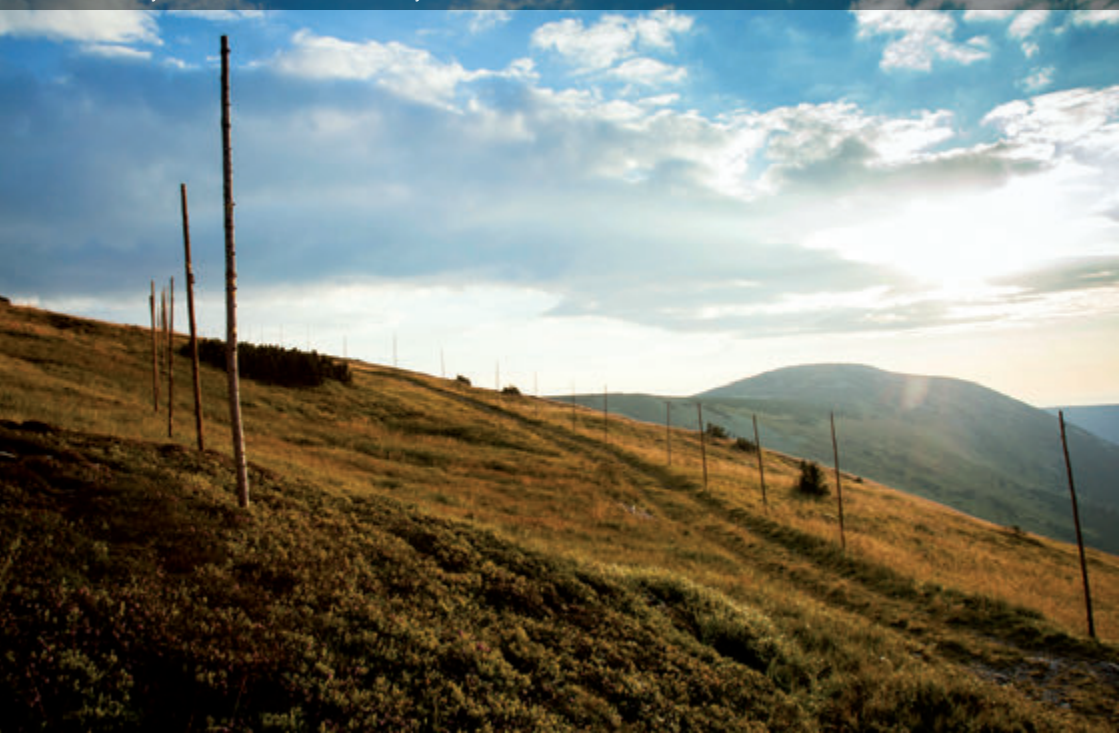
Letní turistika

První světová válka způsobila omezení až přerušení činnosti spolků a celkový útlum rozvoje turistiky. Cesty, ukazatele, zimní i letní značení byly mnohdy poškozeny nebo zničeny. Po válce, již v nově vzniklém Československu, nebylo lehké získat finanční podporu pro cestovní ruch, navzdory tomu ale právě v tomto období – první polovině 20. let 20. století – čítala většina turistických organizací největší počet členů ve své historii a pronikla sem turistika i formou tělovýchovné organizace Sokol (o čemž nasvědčuje i Sokolská bouda na Černé hoře) či srazy Dělnické tělovýchovné jednoty.

Po roce 1924 se již začala ekonomická situace postupně zlepšovat, což s sebou přineslo i pozitivní dopad na turistiku. Nové sociální, politické i dopravní poměry

(rozvoj státní i soukromé autobusové a automobilové dopravy) stále více přetahovaly návštěvníky z vnitrozemí a podhůří blíže k horským vrcholům. Přestože

Zimní tyčové značení na svahu Luční hory

turistika zůstávala dostupná spíše středním a bohatším vrstvám obyvatelstva, ubytovací kapacity byly do značné míry obsazeny. Stále zde však přetrvával poměrně velký rozdíl mezi cestovním ruchem na severní německé a jižní československé straně hor, kdy jižní oproti severní zaostávala.

V té době se turistika stala pro majitele bud hlavním zdrojem obživy. Mnoho z nich působilo zároveň jako nosiči, průvodci, hoteliéři či restauratéri, anebo museli zaměstnávat dostatečný počet zaměstnanců, aby uspokojili potřeby návštěvníků. U spousty staveb na hřebenech i v údolí bylo zapotřebí navýšit kapacity ubytování a občerstvení.

Některé stavby a plány pro realizaci dalších objektů můžeme označit s odstupem času za přehnané. Jako například věž větrné elektrárny poblíž křižovatky cest pod Sněžkou (nedlouho po výstavbě ji zničil vítr), plány na položení železnice vedoucí až na hřeben Krkonoše nebo výstavbu několika lanovek, které by vyvážely turisty až do Slezského sedla (Przełęcz Karkonoska) z obou stran hranic. Lidským motivem totiž nebylo vždy jenom poznání či vyjádření pokory a úcty k velkoleposti hor, ale také kořistnická snaha využívat jejich přírodního bohatství a zdolávat jejich vrcholky za každou cenu. Hospodářská krize na začátku 30. let a druhá světová válka však uskutečnění těchto mnohdy směšných a nákladných plánů zabránily.

Tradiční pásové značení Klubu českých turistů

Krkonošští nosiči

Síť tzv. řopíků najdete na hřebenech dodnes

Systém zásobování bud se stále zdokonaľoval. V roce 1928 byla zprovozněna první lanovka v Krkonoších, vedoucí z Janských lázní na Černou horu. Byly vydávány nové průvodce (Ambrožův *Průvodce po Krkonoších* napsaný v češtině z roku 1935) a mapy (dvojice Semík–Ambrož *Krkonoše: Podrobná mapa pro turisty a lyžaře*).

Rozšiřovaly se sítě cest, které vedly až k nejvyšším vrcholům Krkonoš (např. cesta ze Špindlerova Mlýna na Špindlerovku v roce 1928) a na československé straně hor bylo na turistické letní značení opatřeno také českými názvy (ačkoliv proti tomu Rakouský krkonošský spolek a nacionálně smýšlející německé obyvatelstvo protestovaly).

Krkonoše protkávala hustá síť turistických cest s barevným značením namalovaným na stromech, skalách, kamenech či jiných předmětech. Značky existovaly ve čtyřech barvách, a to v červené, zelené, modré a žluté, vždy na bílém podkladě. Na rozcestích byly umístěny dřevěné nebo lité železné orientační dvojazyčné tabule podle vzoru Klubu československých turistů (dřívější KČT). Na nich se označovalo místo cíle, šipka udávající směr cesty, vzdálenost v hodinách a minutách nebo v kilometrech, barva příslušné turistické trasy, rok výroby, číslo tabulky a jméno turistického klubu, který ji dodal.

Během první světové války Rakouský krkonošský spolek svou činnost

nepřerušil, s finanční a morální podporou svých mecenášů mohl fungovat i během ní a po jejím skončení svou funkci rychle a plně obnovit. V roce 1919 však změnil název na Deutscher Riesengebirgsverein (Německý krkonošský spolek se sídlem ve Vrchlabí) a proměnil se v nacionalistickou a fašistickou organizaci se snahou o zachování původního německého rázu pohorí. Jeho protějškem byl Klub československých turistů (KČST), který se naopak snažil o posílení a podpoření přívalu českých obyvatel do hor všemi možnými prostředky.

Budování československého pohraničního opevnění od roku 1936 natrvalo poznamenalo krkonošskou přírodu, která měla až do té doby ještě poměrně vyvážený a harmonický ráz. Velké plochy lesů a kosodřevin byly vykáčeny a budovala se síť komunikací a zákopů.

Zimní turistika

Po ukončení války se zimní turistika včetně lyžování brzy úspěšně vrátila na úroveň předválečného období a stala se stejně oblíbenou jako turistika letní. Velkou zásluhu na tom měl Quido Rotter starší, člen Rakouského krkonošského spolku, který se zasloužil o zimní značení pomocí tyčování. Horalé znali povětrnostních zimních Krkonoš, kdy napadlo až několik metrů sněhu, už při prvním sněhu označovali cesty ke svým chalupám větvičkami. Ve vyšších polohách se pak začalo používat právě tyčové značení, které slouží k orientaci směru cesty a je důležité především v mlze či špatném počasí a tmě na zasnežených horách. V roce 1923 je doplnily ještě němé značky – hojně nazývané Muttichovky – podle příjmení jejich tvůrce, lyžaře a malíře Camila Orfana Mutticha. Némé značky jsou červené orientační

Muttichovy němé značky – Vosecká bouda

cedule z plechu velikosti cca 30–50 cm instalované na krkonošských rozcestích v různé výšce podle okolních podmínek, vždy ale tak, aby nemohly zapadnout sněhem a byly dobře vidět. Představují nejvýznamnější vrcholy, horské boudy či obce v Krkonoších a díky své velikosti, barvě a materiálu jsou viditelné i za snížené viditelnosti, sněhové bouře či námraze.

23. listopadu 1919 vznikl Svaz německých spolků zimních sportů (Hauptverband der deutscher Wintersportvereine, HDW), jehož symbolem se stala zelená jedle – znak Sudet. Sídlo měl v Liberci a v roce 1921 zahrnoval cca 90 spolků. Krkonošský region tvořil jeho pevnou základnu. Hlavním úkolem spolku bylo prosadit se na mezinárodní scéně. Také se snažil konkurovat Svazu lyžařů Republiky československé (SLRČS – vznikl přejmenováním Svazu lyžařů v Království českém).

Ovšem sportovci z HDW se díky vysoké výkonnosti a dobrým výsledkům objevovali rovněž v československé reprezentaci, a to i na olympijských hrách. Na druhých zimních olympijských hrách z roku 1928 získal Rudolf Burkert z klubu Windsbraut Polaun bronzovou medaili ve skoku, a stal se tak vůbec prvním medailistou ze zimních OH pro Československo. Výborných závodníků v HDW bylo mnoho, zmínit bychom měli ještě jeho nejlepšího závodníka 30. let, jímž byl Gustl Berauer z Pece pod Sněžkou, který získal titul mistra republiky v alpské kombinaci v roce 1937 a 1938, dva mistrovské tituly v běhu na 18 km z roku 1936 a 1937 a vrcholem byl titul mistra světa ve sdruženém závodě roku 1939.

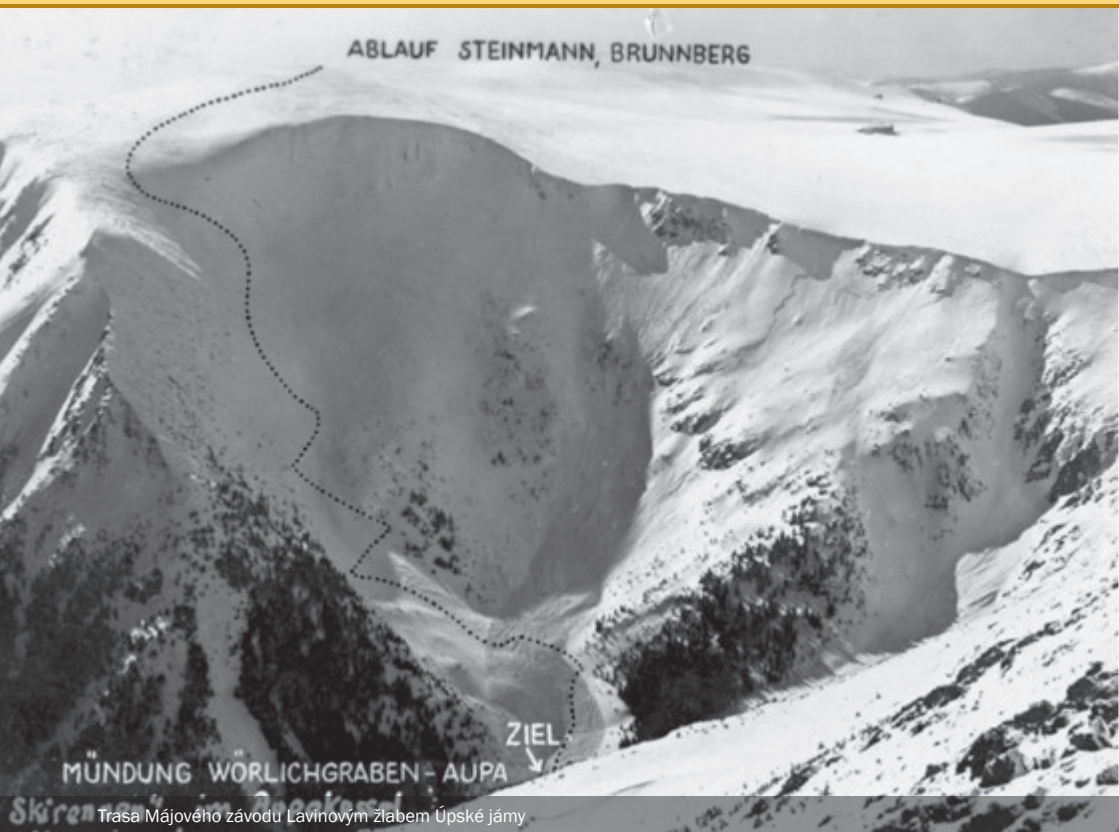
Ve 20. a 30. letech se Krkonoše staly významným střediskem zimní turistiky i závodů, přestože měly v Československu

Nálada z Krkonoš, Karel Procházka, kolorovaný diapozitiv kol. r. 1910

Zimní tyčové značení často ozdobí námraza

Trasa Májového závodu Lavínovým žlabem Úpské jámy

velkou konkurenci ve Vysokých i Nízkých Tatrách. Do popředí se také stále více dostával sjezd, motoskijöring a skoky na lyžích (výtečné můstky se nacházely v Jilemnici-Hrabačově, Harrachově a Janských Lázních). Vedle letních vlakových spojů byly posíleny i ty zimní a došlo k zavedení pravidelné autobusové a automobilové dopravy, neboť do hor kromě aktivních sportovců přijíždělo také hodně diváků těšících se na sledování závodů.

Vrcholem alpského lyžování v Evropě – mimo alpské země – byl Mairennen (Májový závod, založený roku 1928 a pořádaný Spolkem německých lyžařů v Hořejším Vrchlabí). Trasa sjezdu směřovala do východního svahu Studniční hory a měřila 2–2,5 km. Od roku 1934 byl součástí

závodu i slalom a Mairennen se tak mohl vypisovat jako mezinárodní soutěž v alpské kombinaci. Slalom byl situovaný na severní svah Kozích hřbetů nedaleko Rennerovy boudy, anebo do muldy Malého rybníka (Malý Staw). Závodu se neúčastnili pouze muži, závodily v něm i ženy.

Na severní straně hor se rozvoji zimní turistiky a sportů také dařilo. V roce 1922 se uskutečnilo první německé sáňkařské mistrovství, přestavovaly se skokanské můstky a byla vybudována moderní bobová dráha v Horním Karpaczi (Brückenbergu). Na ní se konalo v roce 1932 mistrovství světa v závodu dvojic a stala se vzorovou pro dráhu na olympijských hrách konajících se ve stejném roce. Po druhé světové válce však přestala být

používána, až postupem času podlehla zkáze. V letech 1930–1932 byl postaven v 800 m n. m. na severním svahu Przedziału (Scheitbergu) velký skokanský můstek, řazený k největším v celém Německu. V jeho okolí byly vyznačeny trasy pro běžkaře a poblíž vznikla za pomoci armády sportovní střelnice, což umožnilo pořádat běhy klasické, sdružené i norskou kombinaci.

V roce 1935 vznikla Krkonošská záchranná služba (předchůdce dnešní Horské služby). Základní síť v terénu tvořily boudy, které byly postupně telefonicky spojeny s centrály v Rokytnici nad Jizerou, Špindlerově Mlýně, Peci pod Sněžkou, Černém Dole a v Janských Lázních. Vlivem nepříznivého počasí či podcenění okolností výletů turisty bývala jejich pomoc mnohdy zapotřebí. Stejně tak jako boudy na hřebenech hor, které měly poskytovat

pomoc všem, kteří se dostali v náročném horském terénu nebo špatném počasí do nebezpečí. O tom se přesvědčila A. Benešová z Hradce Králové, když se začátkem února roku 1934 vydala s manželem na výlet do Krkonoš. Přestože byli oba dobří lyžaři, náhlá změna počasí je zaskočila a náporu víchřice odolat nedokázali. Vítr jim strhal šály, čepice i rukavice, ztratili lyže a také orientaci, protože směrové tyče nebyly v tak prudké sněhové víchřici vůbec vidět. Oba se po chvíli vyčerpali a žena začínala pomalu dřímat. Muž však uviděl problíkávající světélko od Labské boudy a vydal se tam pro pomoc. Ženu, i když v nedobrému stavu, ze kterého se musela ještě několik měsíců léčit, zachránili. Po tomto mrazivém zážitku poznamenala: *Když jsem začala dřímat, bylo mi příjemně, sladko, už se nedivím tvrzení, že smrt zmrzutím je nezáradnější tím, jak je příjemná.*

Horští záchranáři při tréninku

Druhá světová válka

Po podepsání Mnichovské dohody a následnému záboru Sudet 10. října 1938 se téměř celé Krkonoše ocitly v Německu jako součást třetí říše. Čeští budaři, ať už majitelé nebo správci, museli své podniky opustit a stáhnout se do vnitrozemí, čímž se všechny boudy dostaly do německých rukou. Odtržení hřebenů hor a řady obcí s českým živlem v podhůří (zejména na Jilemnicku) neslo české obyvatelstvo velice těžce. Právě proto se snažily některé obce ležící na hranici protektorátu nebo blízko ní poskytovat sportovní a turistické služby jako náhradu za odtržené pohoří.

Jilemnickému turistickému odboru KČST se rozšířila členská základna. Válka stále se rozvíjející rozkvět cestovního ruchu logicky zabrzдила.

Za druhé světové války byly Krkonoše považovány za jedno z nejbezpečnějších míst v Říši. Rekreaovali se zde důstojníci na dovolené z fronty a váleční rekonvalescenti. Na Labské boudě se střídali po

čtrnáctidenních turnusech příslušníci vojenského letectva. Turnusy zahrnovaly osmdesát osob, takže byla využita celá ubytovací kapacita boudy. Pro opravu turistických stezek se využívali váleční zajatci – pokládali např. kamenný chodník mezi Petrovkou a Sněžnými jámami (Šniežne Kotly). A řada bud – Jestřábí Boudy, Luční bouda – či jiné vhodné prostory, sloužily jako školicí střediska pro německé vojáky.

Jestřábí Boudy, 1963

Hraniční průsek s hraničním kamenem

Druhá polovina 20. století

Po druhé světové válce nastaly výrazné změny. Slezsko, dříve německé, bylo připojeno k Polsku a v letech 1945–46 došlo k masovému odsunu německého obyvatelstva na obou stranách hranice. Jakkoli byla, je a bude tato událost interpretována nejrůznějšími způsoby, pro krkonošskou krajinu to znamenalo jednu z největších křivd, které na ní člověk kdy spáchal. Odchod obyvatel, kteří zde měli své domovy po několik století, způsobil přetrhání všech místních tradic a zánik přeshraničních kontaktů. I když to oficiálně mělo vypadat jako česko-polská přátelská spolupráce, ve skutečnosti byla hranice střežena tak jako nikdy předtím.

Vzor poutače u silnice z počátku 80. let

Z celých Krkonoš, které se od 19. století rozvíjely jako relativně jednotná turistická oblast, se staly dvě sousedící, avšak izolované a navzájem nezávislé oblasti.

V roce 1961 sice vznikla turistická úmluva, díky níž došlo k vytvoření společné hřebenové cesty (Cesta československo-polského přátelství) a turisté mohli navštívit některé segmenty pohraničního území na obou stranách hranic, avšak jednalo se o segmenty malé a bylo to umožněno pouze s mnohými omezeními.

Situace v polských Krkonoších

Na polské straně osídlili hory lidé odsunutí z území připojeného k SSSR a z předlidených částí Polska. Tedy lidé, nemající ke Krkonošům žádný vztah, což se promítlo do celkové sounáležitosti nových obyvatel a horského prostředí se všemi jeho komponenty. Budovy, které zůstaly opuštěné, byly vykrádány a devastovány, některé z nich vyhořely. Zájem polského obyvatelstva o nové polské hory, nezdevastované

válkou – na rozdíl od většiny států – však postupně stoupal. Bylo ale zapotřebí udělat mnoho práce, zahrnující také vyškolení nových průvodců, obnovení turistické základny, napsání a vydání knižních průvodců atd.

V Polsku vznikla v roce 1950 Polský spolek turistický a vlastivědný (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, PTTK), které se snažilo zachovat většinu turistických objektů, což umožnilo udržet jejich specifický charakter a alespoň zčásti zaručit podmínky pro individuální turistiku. Sdružení také vytvořilo novou síť značených turistických stezek, poněvadž německý systém už nebyl vhodný. I přesto mnoho turistických objektů, do nichž se neinvestovalo, postupem času zchátralo.

Téměř po celá 80. léta zažívala polská turistika propad kvůli vnitřním problémům státu. Radikální změnu přinesla až 90. léta, kdy po svržení komunistického režimu došlo k uvolnění situace a otevření hranic.

Situace v českých Krkonoších

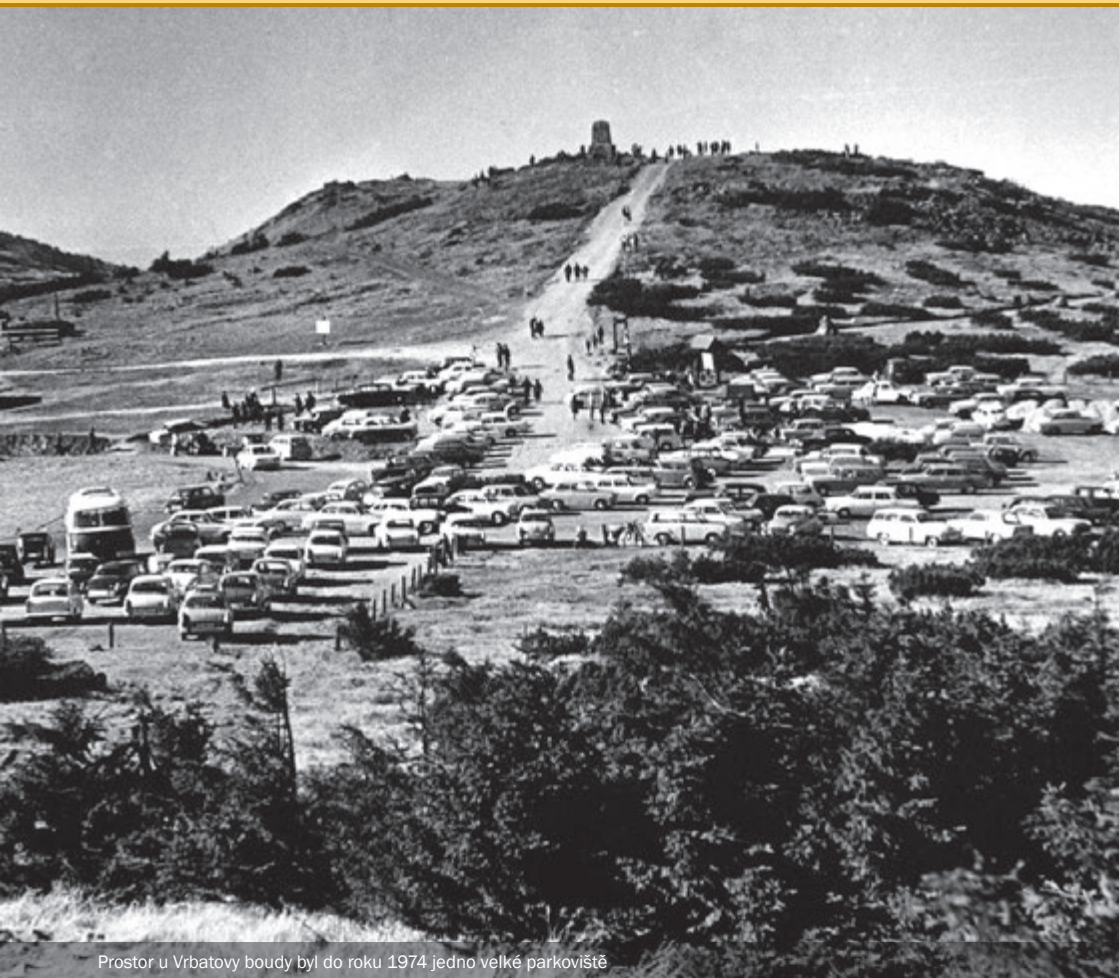
Na české straně hor se po skončení války situace kolem turistiky poměrně brzy ustálila, ale když v roce 1948 přišel komunistický převrat, znamenalo to konec pro soukromé a spolkové činnosti. Klub československých turistů byl začleněn do velkého ústředního Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV) a jeho objekty svěřeny různým institucím, které je přeměnily na rekreační střediska. Změnil se typ turistiky – až do té doby turistiku individuální nahradila z větší části hromadná. Do popředí se dostávaly skupinové rekreační pobyty, pořádané většinou odborovými svazy (v Československu Revoluční odborové hnutí – ROH) nebo jednotlivými podniky. Pod heslem „hory patří pracujícím“ nastala éra překoncentrovaného cestovního ruchu a rekreace. Hory byly turisty doslova přeplněny, ale ubytování, stravování, doprava ani služby se nerozvíjely odpovídajícím způsobem. Začal mizet „turistický průmysl“, zdejší slavná výroba

Cesta česko-polského přátelství, výstup na Sněžku

Po požáru v roce 1965 byla původní
Labská bouda přestavěna na
velkokapacitní hotel

Prostor u Vrbatovy boudy byl do roku 1974 jedno velké parkoviště

lyží apod. Původní boudy se přestavovaly na rekreační (podnikové) stavby, mnohdy až megalomanské. Kromě toho se zřizovaly i budovy nové a velké, které mnohdy způsobily až drastické změny v charakteru horské krajiny. Krkonoše navštěvovaly statisíce rekreačních. Ze statistických údajů z konce 70. let 20. století vyplývá, že se roční návštěvnost obou stran hor vyšplhala až na neuvěřitelných 10 milionů osob (resp. pobytových dnů).

Potřebný protipól v ochraně přírody zůstal zaostalý a špatně fungující. Ačkoliv byl

v roce 1959 vyhlášen Karkonoski Park Narodowy na polské straně hor a v roce 1963 Krkonošský národní park (KRNAP) na české straně hor, situaci to moc nepomohlo. Správy obou parků totiž byly bez dostatečných pravomocí a prostředků, aby tento neuspořádaný a zmatený rekreační boom mohly účinně usměrňovat.

Dříve pravidelná celoroční péče o horské louky a vodoteče pokulhávala a krkonošská krajina chřadla bez dostatečné pozornosti, nehledě na obrovskou zátěž návštěvníky a výstavbou nových objektů.

Pravidelná péče o louky na mnoho let skončila a došlo k přerušení tradice a předávání staletých zkušeností. Noví majitelé či nájemci, až na výjimky, většinou neznali, co, kdy a jak je na horských loukách kolem bud potřeba dělat. A to se na stavu pozemků začalo velmi rychle projevovat. Z horských luk zmizel dobytek, základní motiv a hybná síla ve složitém uspořádání vztahů mezi půdou, rostlinami, dobyt看em a jeho vlastníkem. Byla to éra socializace našeho zemědělství, většina prostředků a působení se soustředila mimo horská území a louky na horách pustly. K tomu se přidal ještě nežádoucí vliv průmyslových imisí, který zřetelně zhoršil kvalitu ovzduší, vody a půdy. To vše mělo za následek negativní vlivy na horské ekosystémy, což se projevilo ve velkoplošném poškození a odumírání krkonošských smrkových lesů. Není se čemu divit, že byl v roce

1984 Krkonošský národní park zařazen mezi 11 nejohroženějších národních parků světa. Naštěstí se stav začal brzy zlepšovat díky propracovanějším plánům, citlivějšímu přístupu, systematickému monitoringu stavu přírody a větším pravomocím Správy KRNP.

Po roce 1989 došlo k zásadní změně. Většina turistických staveb byla privatizována a masivní hromadnou rekreaci nahradila z větší části turistika individuální. Počet turistů poklesl a svobodné podnikání začalo vytvářet a nabízet různorodější nabídku služeb i atraktivních činností: vznik nových naučných stezek, cyklotras, soukromých muzeí, hudebních a divadelních produkcí, pestrých nabídek turistické literatury a suvenýrů. Také jilemnický odbor Klubu českých turistů (KČST) byl přejmenován zpět na původní KČT) obnovil a rozšířil svoji činnost.

Neobhospodařované louky zaplevelil invazivní šťovík alpský

Jubilejní cesta na Sněžku

Situace se výrazně zlepšila o pár let později zásluhou založení Ministerstva životního prostředí ČR v roce 1990, schválení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny České republiky, a zařazením Krkonoš do biosférické rezervace UNESCO v roce 1992.

Otevření hranice a zprovoznění hraničních přechodů na horských cestách v roce 1996 napomohlo k uvolnění izolace české a polské strany, trvající několik desítek let. Tím se odstartovala nová éra nesnadného hledání optimální představy dalšího vývoje Krkonoš, který by na jedné straně respektoval jedinečnou přírodu a na straně druhé zaručil její bezkonfliktní využívání místními lidmi i návštěvníky hor.

To nejvýznamnější, co v Krkonoších (resp. celém Česku) máme, je ohraničeno I. zónou KRNP

Novodobá éra turistiky Krkonoš

Nejmłodší éra turismu je poznamenaná složitým hledáním řešení velkých kauz (typu Sněžka, Lysá hora aj.), pokusy s dočasným uzavíráním některých horských cest či regulováním jejich zátěže, tlakem na další rozšiřování lyžařských středisek, problematickými trendy stavění apartmánových bytů (které po větši část roku zejí prázdnotou), přílivem nových sportovních aktivit (snowboarding, skialpinismus, závěsné létání apod.), nevyřešenou legislativou daňové a úvěrové politiky státu obsahující komplikované přerozdělování příjmů obcí. To vše přispívá spíše ke zvyšování napětí a stupňování konfliktů mezi ochranáři a místním obyvatelstvem, přičemž cestovní a turistický ruch je jedním z mála trvale prosperujících zdrojů pro zdejší obyvatele.

Pod vrcholem Sněžky

Rozcestí U Čtyř pánů a cesta k prameni Labe

Aby však nedošlo k nadměrnému využívání a poškozování horské krajiny, musí se respektovat její kapacita, specifika a uspořádání do zón odstupňované ochrany přírody (řada z toho je podmíněna zákonnými normami). Jsou to dvě strany rovnice, jejíž řešení je podmíněno harmonickým vztahem mezi únosným hospodařením Krkonoš a jejich aktivní ochranou. Hledání cest k citlivému a šetrnému využívání přírodních, historických i kulturních hodnot představuje stěžejní téma ve spolupráci Správy KRNAP a krkonošských obcí.

Nepříznivá činnost turistů

Stop, jež v krajině zanechá množství turistů, si nelze nevšimnout ještě dlouho po jejich odchodu. Zkracování tras po neznačených cestách, odhazování odpadků, trhání horských rostlin,

přílišný hluk, emise z dopravních prostředků, sešlap vegetace s následnou erozí půdy, přinášení nežádoucích semen rostlin na podrážkách bot z nížin jsou jen několika položkami ve výčtu provinění turistické veřejnosti na Krkonošském horstvu. Příroda Krkonoš je tak vystavována neustále rostoucímu tlaku těchto vlivů, přes všechny snahy o ochranu přírody se jim vyhnout nelze. Přitom jde o právně postižené přestupky, které se dají, i když ne vždy jednoduše cestou, řešit.

Všechny výše zmíněné faktory označujeme jako přímé (primární) dopady turistického ruchu. Mnohem horší však jsou nepřímé (sekundární) dopady. Hlavně proto, že si je návštěvníci Krkonoš většinou ani neuvědomují. Jejich řešení pak musí probíhat na základě vstřícné nekonfliktní domluvy mezi správcí národního parku, ochranáři, státní správou, samosprávou a podnikatelskou obcí.

Vyšlapávání pěšinek vedle chodníků je jedním z negativních jevů provázejících vysokou návštěvnost Krkonoš

Nepřímé dopady turistického rozvoje

Rozsáhlejší přestavby původně menších horských bud mají za následek změny rázu horské krajiny a ztrátu historického i kulturního charakteru Krkonoš. Navíc dochází ke zmenšování plochy druhově bohatých květnatých horských luk, což negativně ovlivňuje druhovou i prostorovou rozmanitost území. Zvětšování ubytovací kapacity a její umístění ve vyšších místech vede k větší spotřebě vody a k nadměrnému nárůstu problémů s čištěním odpadních vod. Nedostatečné čištění způsobuje změnu pH půdy a vody v okolí bud a důsledkem je mizení vzácných a citlivých horských druhů rostlin a živočichů, rozšiřování dusíkomilných druhů, jako např. šťovíku alpského (*Rumex alpinus*) či hromadění odpadu v blízkosti bud, případně i jeho likvidace, což může způsobovat synantropizaci květeny.

Dochází k rozšiřování horských cest a stezek. Ty původní totiž mnohdy nestačily či nestačí tak velké koncentraci návštěvníků nebo již nevyhovují potřebnému zásobování bud. Často se používal, a někdy se ještě doposud stále používá, geologicky nepůvodní a chemicky nevhodný stavební materiál (krystalický vápenec, čedič, penetrace asfaltem aj.). To dlouhodobě zapříčiňuje drastickou změnu chemického složení půdy a zvyšování anorganických živin v půdě, což usnadňuje rozšiřování nežádoucích a nepůvodních druhů rostlin a vytlačování těch původních. Ke stejnému problému vede větší pohyb lidí a aut, způsobujících přinášení do hor nepůvodních semen rostlin.

Budování a provoz infrastruktury lyžařských areálů způsobují erozi půdy, odlesňování, snižování ekologické stability lesních porostů, narušování genofondu při používání vyšlechtěných travin k ozeleňování a stabilizaci svahů sjezdovek, narušení krajinného rázu přírody,

Špindlerův Mlýn

počítaje v to světelné znečištění večerních a nočních provozů lyžařských areálů. Kdyby odlesněné svahy byly dobře technicky připraveny (z hlediska hydroopedologie) a v průběhu letní sezony nedocházelo k jejich narušování nevhodným pohybem lidí, cykloturistikou či motorovými vozidly, přirozená obnova vegetace by probíhala poměrně rychle. To se ovšem děje jen velmi zřídka.

Ekonomický a turistický pohled na lyžařské areály

Krkonoše patří k nejnavštěvovanějším střediskům zimních sportů. Jsou dobře dostupné, dostatečně vybavené pro užití lyžařských aktivit a většinou poskytují i výtečné sněhové podmínky, zpravidla

zajištěné technickým zasněžováním. Právě lyžařské areály představují jednu z nejvýznamnějších složek příjmů a zisku z zimním cestovním ruchem v Krkonoších.

Tím se samozřejmě očekávají z pozice provozovatelů, podnikatelů, ale i měst a obcí další požadavky na rozšiřování, rekonstrukce, technické vylepšování či vybudování úplně nových areálů, což bývá ale opět v rozporu s ochranou horské přírody.

Většina lyžařských areálů se nachází na území vnitřního ochranného pásma a v okolí hlavních středisek jako Pec pod Sněžkou, Janské Lázně, Černý Důl, Vrchlabí a Harrachov, kde sjezdové tratě zasahují převážně pouze do 3. ochranné zóny KRNP. Výjimkou je Rokytnice nad Jizerou, kde sjezdovky začínají pod vrcholem Lysé hory v 1. zóně KRNP.

Cykloturistika zažívá od 90. let minulého století velký rozmach

S využitím technického zasněžování může začít lyžařská sezóna dříve a skončit později

Závěrem

Státní správa by neměla působit jako překážka rozvoje, ale měla by fungovat jako využití souborných nástrojů formulujících a směřujících udržitelný rozvoj turismu. Ovšem tak, aby ochrana přírody byla pokud možno vždy na prvním místě, neboť jedině předpokladem jejího zachování a správnou péčí bude turistika schopna dalšího úspěšného rozvoje. Poté může regulovaný cestovní ruch přinést mnoho výhod jak pro spravování národního parku, tak i pro místní obyvatele.

„Lidé svůj vztah k horské krajině během staletí měnili podle běhu událostí okolního světa. Počáteční respekt z divokého prostředí neprostupných hor se zvolna vytrácel s tím, jak člověk pronikal hlouběji do

horských údolí či do podzemí hor a jak objevoval další a další hodnoty prostředí. Z dřevorubce, skláře a kutače rud se vžil do role zemědělce a pastevce, jehož činnost svými stopami protkala horské svahy

od úpatí až pod nejvyšší hřebeny. Později horské boudy a cesty mezi nimi stále více oživaly ruchem krátkodobých návštěvníků. Turismus, respektive poskytovatelé služeb a návštěvníci nejrůznějších národností a zájmů, se stali novodobými dobyvateli krajiny Krkonoš.

Avšak část dnešní konzumní společnosti má k unikátním hodnotám krajiny krátkozraký a chamtivý přístup. Měli bychom si uvědomit, že méně znamená často více. To je cesta, jak opustit dobovatelskou filozofii současné společnosti a hledat u společného stolu rozumné kompromisy mezi všemi hospodáři, kteří na území Krkonošského národního parku působí, dříve než bude pozdě.

To, že naštěstí ještě příliš pozdě není a naopak se situace v mnohem začíná zlepšit, můžeme vidět na životnosti horské přírody. Například ve spontánním návratu dřevin na horské louky, ponechané z různých příčin bez pravidelné péče. Naši předci, kteří bezlesé luční enklávy s nemalým úsilím založili, nepochybně přispěli k celkové přírodní rozmanitosti krkonošské krajiny, a to i na úkor rozlohy lesa. Bylo by správné ponechat v takových případech chráněné území národního parku bez zásahu, bez šetrného obhospodařování? Mnozí jistě odpovědí kladně, vždyť v bezzásahovosti přece spočívá smysl národního parku; příroda je dosti silná, tak ať si sama poradí. Louky opět nahradí les. Avšak jak udržet biologickou rozmanitost horských luk? Máme dopustit, aby pozvolna zmizel pro Krkonoše tak typický krajinný ráz, včetně jeho kulturně-historické entity? Navíc ve většině případů jsme to byli my lidé, kteří narušili přirozený běh přírodního vývoje, a tak bychom se neměli tvářit jakoby nic, a spoléhat, že si všemocná příroda sama poradí. Většinou ano, je však otázkou, za jakou cenu.

Dlouhodobá vize ochránářů a z ní vyplývající péče o chráněné území musí být proto založena na velmi dobrých znalostech jeho dlouhodobého přirozeného vývoje, zrovna tak jako všech lidských zásahů, které ho v minulosti ovlivnily, mnohdy nežádoucím směrem. Není to jednoduché rozhodování, neboť se pohybujete mezi desítkami právních norem, odborných expertiz, tlakem veřejnosti, ochránářskou etikou a v neposlední řadě i ekonomickou realitou. Pokud se týká našeho vztahu ke Krkonošům, mnohé se v poslední době již začíná dařit. Horské cesty a chodníky se opravují osvědčenou metodou štetování, kterou dobře ovládali naši předci. Rekonstrukce a opravy horských bud probíhají již s mnohem větším respektováním historického rázu a přírodních podmínek území Krkonoš. Návštěvníci i místní obyvatelé se opět na řadě míst těší z rekonstruovaných historických či církevních památek. Farmářské trhy, historické jarmarky a různé atraktivní akce ožívují takřka zapomenutou tradici místních řemesel a umu našich předchůdců, stovky hektarů horských luk se znovu těší pravidelné péči včetně pozvolného návratu hospodářského zvířectva, který přispívá nejen k obnově druhového bohatství horských luk, ale i ke koloritu krkonošských strání“.

(Jan Štursa, 2013)

Sněžka je symbolem Krkonoš